

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, G.Mirzaaxmedova Bo'lajak tarix o'qituvchilarida analitik tafakkurni rivojlantirish texnologiyasi xorij olimlarining tadqiqotlarida.....	17
B.Q.Qurbonova Ta'limning zamonaviy globallashuv va axborotlashuv sharoitida rivojlanishga doir qarashlar....	22
S.M.Zokirova, M.R.Maxkamov O'zbekistondagi ta'limni tojik tilida olib boradigan maktablarda boshlang'ich sinf o'quvchilariga davlat tilini o'qitish jarayonida monolog va dialogning o'rni	27
G.I.Yuldasheva, O.M.Mirzaxamdova Sotsiologik tadqiqotlarda dasturiy ta'minot va Ibm Spss dasturidan foydalanish omillari.....	33
Sh.A.Ro'zaliyev Informatika turkum fanlarini o'qitishda geymifikatsiyadan foydalanish bosqichlarini axborotlarni qayta ishlash va uzatish asosida tashkil etishning metodik jihatlari	40
A.R.Abdullayeva Nikoh yoshi - oila barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy psixologik omili	43
N.U.Alijonov Ta'lim sohasidagi rahbarlarning psixologik salomatligini tadqiq etish.....	49
M.Y.Atadjanov Mahalla – milliy identiklilikka tahdidlardan himoya omili.....	54
N.N.Ahmadjonov Ijtimoiy psixologiyada shaxsiy qadriyatlarini aniqlash tizimi.....	60
M.A.Djalalova Maktabgacha yosh davri bolalarining psixologik salomatligining empirik tahlili	65
N.A.Ergasheva Psixologik salomatlik hamda uning mezonlari.....	69
Sh.K.Mamajonova O'smirlarda addiktiv xulq shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillarini empirik o'rganish	73
D.M.Mo'minov Ommaviy axborot vositalaridagi manipulyativ omillarni inson ongiga tasirini o'rganish	81
D.M.Nuralieva O'zbek oilalarida oila qurish motivlarini o'rganishda empirik tadqiq etilganligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	87
R.S.Nuriddinov Bo'lajak pedagoglar psixologik salomatligiga ta'sir etuvchi omillar.....	92
M.J.Rajabov Oilaviy munosabatlarda transakt rollar va ularning tahlili	96
F.S.Soliyev Zamonaviy ta'lim muhitida psixologik xavfsizlik va ijtimoiy-madaniy xavfsizligi indeksini oshirishning psixologik mexanizmlari	100
Sh.A.Usmonov Oilada bolaning o'zini anglashida ota-ona shaxsining roli	106
M.B.Yuldasheva Yolg'izlik hissining ifodalanish xususiyatlari	111
G.S.Yunusova O'quvchilarni kasb–hunarga yo'nalganligini psixologik tahlili	116
M.S.Zakirova Bolada shaxs fazilatlarini shakllanishida “Men” konsepsiyasining o'rni.....	121
H.A.G'anieva Maktab o'quvchilarining kasb tanlashga bo'lgan motivlarini ijtimoiy-psixologik xususiyatlari....	128
Л.Ю.Абдукадирова, Д.В.Мионов Интернет-зависимость школьников, как фактор снижения показателей в исследованиях PISA	134

UO'K: 159.9 + (022)

TA'LIM SOHASIDAGI RAHBARLARNING PSIXOLOGIK SALOMATLIGINI TADQIQ
ETISHИССЛЕДОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ РУКОВОДИТЕЛЕЙ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

STUDY OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF EDUCATIONAL LEADERS

Alijonov Nurbek Ulug'bek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti, psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqola ta'lim rahbarlarining psixologik salomatligi bo'yicha tadqiqotlarni qisqacha ko'rib chiqadi. U ta'lim rahbarlari duch keladigan stress omillari, ularni engish mexanizmlari va tashkiliy dinamikaga ta'sirini o'rganadi. Rahbarlarning farovonligi va ularning samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik, ruhiy salomatlikni mustahkamlashga qaratilgan aralashuvlar va qo'llab-quvvatlash tizimlari bilan bir qatorda ta'kidlangan. Ta'lim rahbarlarining psixologik salomatligini tushunish va hal qilish qulay ish muhitini yaratish va tashkiliy natijalarni optimallashtirish uchun muhim ahamiyatga ega. Boshqaruvchi shaxsini tushunish ilmiy va tarixiy yondashuvlarni uyg'unlashtirishni talab qiladi. Katta beshta xususiyat va transformatsion yetakchilik kabi ilmiy asoslar asosiy vakolatlarni ta'kidlaydi. Tarixiy tahlil bu xususiyatlarni ijtimoiy va tashkiliy kontekstlarda kontekstuallashtiradi. Ikkalasini birlashtirish keng qamrovli tushunish imkonini beradi, tanlov jarayonlari va yetakchilikni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu sintez bugungi dinamik tashkiliy landshaftda muhim bo'lgan moslashuvchanlik va chidamlilikni rivojlantiradi.

Аннотация

В данной аннотации представлен краткий обзор исследований психологического здоровья лидеров в сфере образования. В ней рассматриваются стрессовые факторы, с которыми сталкиваются руководители образовательных учреждений, их механизмы преодоления и влияние на организационную динамику. Подчеркивается связь между благополучием руководителей и их эффективностью, а также меры и системы поддержки, направленные на укрепление психического здоровья. Понимание и решение проблемы психологического здоровья руководителей образовательных учреждений имеет ключевое значение для создания благоприятной рабочей среды и оптимизации организационных результатов.

Понимание личности руководителя требует сочетания научного и исторического подходов. Научные рамки, такие как "Большая пятерка черт" и трансформационное лидерство, выделяют ключевые компетенции. Исторический анализ контекстуализирует эти черты в контексте общества и организации. Интеграция обоих подходов дает комплексное понимание, способствующее процессам отбора и развития лидерских качеств. Такой синтез способствует адаптивности и устойчивости, что крайне важно в современном динамичном организационном ландшафте.

Abstract

This annotation provides a concise examination of research on the psychological health of leaders in education. It delves into stressors faced by educational leaders, their coping mechanisms, and the impact on organizational dynamics. The connection between leaders' well-being and their effectiveness is highlighted, alongside interventions and support systems aimed at bolstering mental health. Understanding and addressing the psychological health of educational leaders is pivotal for fostering a conducive work environment and optimizing organizational outcomes. Understanding managerial personality requires blending scientific and historical approaches. Scientific frameworks like the Big Five Traits and transformational leadership highlight key competencies. Historical analysis contextualizes these traits within societal and organizational contexts. Integrating both offers a comprehensive understanding, aiding selection processes and leadership development. This synthesis fosters adaptability and resilience, essential in today's dynamic organizational landscape.

Kalit so'zlar: rahbar, psixologik salomatlik, dinamika, avtoritet, liderlik, ijtimoiy psixologiya, jipslashtirish, faollashtirish, operatsion vazifalar.

Ключевые слова: лидер, психологическое здоровье, динамика, авторитет, руководство, социальная психология, интеграция, активация, оперативные задачи.

Key words: leader, psychological health, dynamics, authority, leadership, social psychology, integration, activation, operational tasks.

KIRISH

Yurtimizda rahbar shaxsi va uning psixologiyasi mehnat faoliyatiga alohida e'tibor qaratiladi. Rahbarning psixologik salomatligi masalasi esa kun sayin muammoli nuqtalardan biriga aylanib bormoqda sababi boshliq shaxsining psixologik ya'ni ruhan sog'lom bo'lishi mehnat faoliyatida, ish samaradorligida, rahbar va xodim o'rtasidagi o'zaro shaxslararo munosabatlarda ijobiy natijalarga erishish mumkinligini ko'rsatadi. Yurtimiz ravnaqi uning ertangi kuni, porloq kelajagi uchun har bir ham yurtimiz birdek mas'uldir, biroq bu mas'ullikning salmoqli qismi rahbar shaxsining zimmasiga yuklanishi sir emas. Zero rahbar jamiyat taraqqiyoti uchun hissa qo'shishi, qo'l ostidagi xodimlar bilan samimiy va iliq munosabat o'rnatish olishi eng asosiysi esa ruhan salomatlik chegarasidan chiqmasligi (stress, agressivlik shu kabilarga berilmaslik) uning rahbar ga xos qobiliyatga ega ekanligidan dalolat beradi.

Keng ma'noda boshqarish moddiy-predmetli yoki ijtimoiy tizim holatini muvofiqlashtirishni o'z ichiga oladi. Boshqarish o'z ob'ektiga ta'sir qilib va uning holatini o'zgartirib kutilgan natijaga erishishga intiladi. Faoliyatda kutilayotgan natijani psixologiyada maqsad deb ataladi. Har qanday boshqarish faoliyati maqsadli vazifalardan tashkil topadi.

Ijtimoiy psixologik vazifa tarkibiga jamoani tashkil qilish, uni faollashtirish (stimullash), jipslashtirish, takomillashtirish, o'z-o'zini boshqarishni rivojlantirish kiradi.

Jipslashtirish – jamoada mustaqil birlashma sifatida o'z bir butunlik xususiyatini shakllantirishdir.

Faollashtirish – optimal (maqsadga muvofiq) mehnat tarangligini qo'llash maqsadida xodimlarning motivatsiya (maqsadga yo'nalish) sohasiga ta'sir ko'rsatish demakdir.

Takomillashtirish – jamoa hayot faoliyatiga tinmay yangilik kiritib borish, eskirgan g'oyalardan voz kechish, o'z xizmatlarini o'tab bo'lgan tasavvurlarni odamlar ongidan chiqarib tashlash demakdir.

O'z-o'zini boshqarishni rivojlantirish – boshqarishdagi yuqoridan va quyidan (tashqaridan) maxsus vakolatli odamlarning jamoa hayot faoliyatini tashkil qilishlaridan farq qilib, boshqarilayotganlarning o'z harakatlarini ichki muvofiqlashtirishlaridan tashkil topadi.

1. Operatsion vazifalar. Bunga rejalashtirish (qaror qabul qilish), ko'rsatma berish va nazorat kiradi.

Tadqiqotchilar rahbarlik samaradorligini ta'minlaydigan mezonlar sifatida quyidagilarni ajratishadi:

Birinchi – jamoa mehnatining real (aniq) natijalari, mahsuldorlik, ishlab chiqarish – iqtisodiy ko'rsatkichlar to'plami;

Ikkinchi – ishlab chiqarish va tashkiliy muammolarni hal qilish uchun jamoa a'zolarining jipsligi;

Uchinchi – jamoa a'zolari faolligi va boshqaruvchanligi darajasi.

Bundan tashqari sanab o'tilgan mezonlar qatoriga yana quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Rahbarning real (aniq), ilmiy bashorat qilish mumkin bo'lgan kelajakka ustanovkasi (chog'lanishi).

2. Rahbarning ishbilarmonlik epcilligi, topqirligi.

3. Jamoa faoliyatining iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, mafkuraviy sohalarda ifodalanadigan muvaffaqiyati.

Rahbarning ustanovka (chog'lanish) mezonining mazmunini quyidagi ko'rsatkichlar tashkil qiladi:

1. Rahbarning o'z faoliyatida ilmiy texnika yutuqlaridan foydalanishi, texnologiyani takomillashtirish yoki almashtirish, tashkiliy faoliyatni takomillashtirish.

2. Faqat ayni payt uchun emas, balki yaqin kelajak uchun guruh va umumdavlat manfaatlarini muvofiqlashtirish.

3. Ijtimoiy rejalashtirish, muassasa ijtimoiy hayotini rejalashtirishga sotsiologik xizmatni jalb qilish.

4. Muassasada xodimlar kasbiy ta'limini, ularning o'sishini yo'lga qo'yish.

5. Muassasada mehnat qilayotganlar tomonidan sotsiologik va ijtimoiy psixologik tadbirlar bilan o'lchanadigan, maqsadga yo'naltirilgan tarbiya vositasida erishilgan kelajak taraqqiyot darajasini real (aniq) anglanilishiga erishish.

Har bir muassasada axloqiy siyosiy holat shakllanib, bu holatning ko'rsatkichlari odatda rahbar tomonidan amalga oshirilayotgan xo'jalik siyosati va buning natijasida vujudga keladigan

xo'jalik siyosiy vaziyatlariga bog'liq bo'ladi. Bunday vaziyatlarning eng ko'p tarqalganlari asosan quyidagilar:

1. Davlat va guruh manfaatlari aloqasini aks ettiradigan xo'jalik-siyosiy vaziyatlar;
2. Xo'jaliklar ishlab chiqarish faoliyatining turlicha o'sishi natijasida paydo bo'ladigan vaziyat;
3. Jamoa ishlab chiqarish iqtisodiy faoliyati tomonlari va ko'rsatkichlarining har xil mutanosibliklari tufayli vujudga keladigan vaziyat;
4. Yangi texnologiya defitsiti yoki eskirgan texnologiya tufayli vujudga keladigan vaziyat.

Boshqarish faoliyatida liderlik, lider – rahbar ijtimoiy psixologik fenomeniga katta e'tibor beriladi. Liderlik fenomenini tahlil qilishdan oldin avtoritet tushunchasini ko'rib chiqish lozim. Avtoritet (lotincha autoritos – hokimiyat, ta'sir ko'rsatish) – ijtimoiy psixologiyada – odam, ijtimoiy guruh, jamoat tashkilotining boshqalarga ta'siri, boshqa odamlar nazaridagi mavqeini anglatadi. Shaxs, guruh yoki tashkilotning avtoriteti qonuniy, rasmiy yoki norasmiy, ularning norasmiy munosabatlar tizimidagi holatiga bog'liq bo'lishi mumkin. Birinchi holatda avtoritet sub'ektning ijtimoiy rolga bog'liq bo'ladi, ikkinchi holatda unga atrofdagi odamlarning munosabatiga bog'liq bo'ladi.

Yuqoridagi vazifalarni to'laqonli va sidqidildan bajarish uchun rahbarlik lavozimida faoliyat olib borayotgan shaxslarga psixologik salomatlik ruhiy ma'naviy barkamollik juda zaruriy mezon sanaladi. Shuning uchun ham biz tadqiqot ishimizda aynan rahbarlarning psixologik salomatlik darajasini o'rgandik.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Rahbar kadrlar muammosini o'rganish psixologiya tarixida sezilarli darajada o'rin egallaydi. Buning asosiy sababi sotsiologiya, sotsial psixologiyaning tarixiy etyudlarida rahbarning ijtimoiy turmushdagi roli, mamlakat, xalq taqdiridagi mas'ulligi, taraqqiyot (progress), farovonlik, baxtli turmush ko'p jihatdan uning shaxsiyatiga, faoliyatiga, qobiliyatiga, aql-zakovatiga bog'liq ekanligi bayon qilingan. Mutafakkir ajdodlarimiz ta'limotlarida, xalq ijodiyotida adolatli va adolatsiz shoh to'g'risidagi ma'lumotlar xaddan ziyod ko'p. Abu Rayhon Beruniy asarlarida, Al- Farobiy qo'lyozmalarida rahbar (yuksak lavozim egallaganlar nazarda tutiladi) insonlarning shaxsiy fazilatlari, ularning oldida turadigan murakkab, ma'suliyatli vazifalar, ayrim illatlarning oldini olish va bartaraf qilish yo'l-yo'riqlari bo'yicha ibratli fikrlar bildirilgan. Ayniqsa, rahbarning fahm-farosati, donishmandligi, haqqo'yiligi, xalqparvarligi, insof diyonatligi, saxovatpeshaligi ilmiy-amaliy namunalar asosida ta'kidlab o'tilgan. [25-34].

Vatandosh shoir va yozuvchilar ijodiyotida, folklorida saxiylik-ochko'zlik bir-biriga keskin qarama-qarshi qo'yilib, ular insofqa chaqirilgan. Davlatning u yoki bu lavozimida amaldorlik qilgan kishilarning ruhiy dunyosi xalq donishmandligi namunalarida o'z ifodasini topgan.

Jahon falsafa fanida inson muammosi, jamiyat va individ, boshqarish masalasi nuqtai nazaridan mazkur mavzu talqin qilingan. Faylasuflarning qarashlarini tahlil qilish tadqiqotimiz predmetiga, vazifasiga kirmaganligi uchun ularning ta'limotiga to'xtalmaymiz.

Asosiy mulohozalarimizni ilmiy psixologiyaga munosib hissa qo'shgan rus psixologlari asarining tahlilidan boshlaymiz.

S.L.Rubinshteyn o'zining keng qamrovli qarashlarida nafaqat psixologiya fanining prinsiplari (tamoyillari) bo'lmish determinizm, ong va faoliyat birligi, taraqqiyot, monizm kabilardan tashqari shaxs kamoloti muammosiga ham alohida ahamiyat bergan. S.L.Rubinshteyn "Inson olami" ("Umumiy psixologiya muammolari" asarining so'ngi bobi) asarida inson – biosfera (nosfera) munosabatlari nafaqat alohida olingan shaxsga bog'liq ekanligi, balki jamoa va uning rahbari, hamkorlik faoliyatining natijasi, mahsuli xuddi shu munosabatning negizi bo'lishini puxta iboralar orqali dalillab berishga erishadi. Uning fikricha, rahbarning eng asosiy xususiyati – bu atrof-muhitning subsensor tarzda aks ettira olishdir. Irodaviy sifatlar negizi motivatsion-hissiy, kognitiv va regulativ jabxalarning harakatlanuvchi ekanligi shaxsning o'zini o'zi boshqarish imkoniyatidan kelib chiqib bildirilgan fikrdir. Rahbarning regulativ xususiyati jamoa faoliyatida va uni maqsadga muvofiq ravishda yo'naltirish tufayli ijobiy natijalar, mahsullarga erishish mumkinligi ta'kidlab o'tadi.

S.L.Rubinshteyn asarlarida shaxslararo munosabat xususiyatlari (gorizontal, vertikal, shaxsiy, rasmiy va hokazo) to'g'risida, shuningdek, rahbarning ish uslublari bo'yicha, (demokratik, avtoritar, liberal) muayyan fikrlar bildirilgan va ularni takomillashtirish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. [60-88].

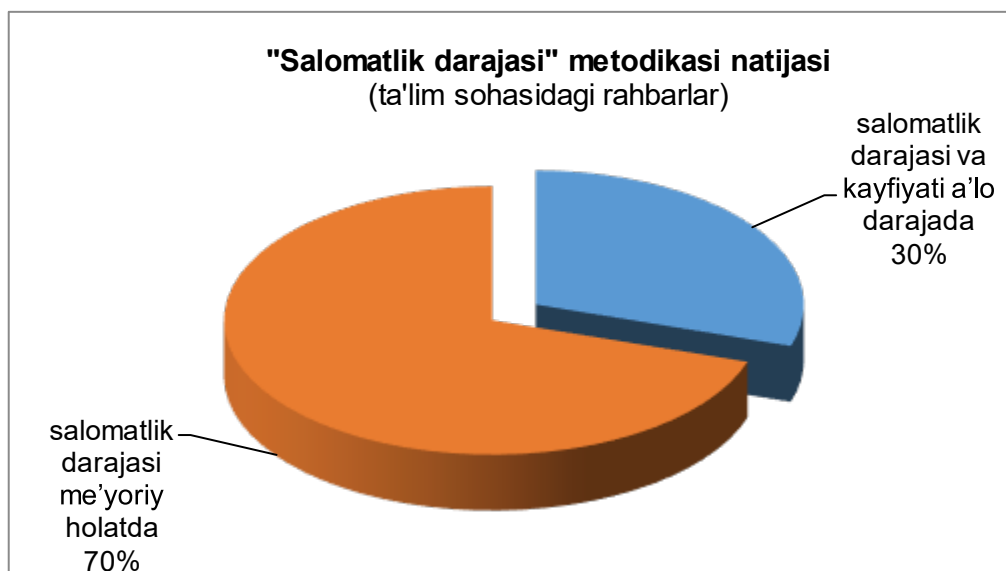
A.N.Leontev talimotiga binoan, rahbar emotsiyasi, motivatsiyasi, ehtiyoji uning shaxsiyatini belgilovchi asosiy omillar bo'lib hisoblanadi. Ichki qo'zg'atuvchilarning qat'iyatligi, barqarorligi shaxsning mukammalligini bildiradi va hamkorlik faoliyatini vujudga keltirishga puxta negiz hozirlaydi. Sub'ektga subyektiv munosabatni amalga oshirish davomida rahbarlikning muayyan sifatlari shakllanib boradi va asta-sekin ish uslublari, shaxslararo munosabatlar shakllari egallanadi. Rahbar uchun ma'no kasb etuvchi motivatsiya uning faoliyatini boshqarishga zarur shart-sharoitlaryaratadi, buning natijasida nizoli vaziyatlarni bartaraf etish imkoniyati tug'iladi. [18-30].

NATIJA VA MUHOKAMA

Biz tadqiqot ishimizda aynan rahbar shaxsi va uning psixologik salomatlik darajasini o'rgandik. Ta'lim sohasida faoliyat olib borayotgan rahbar xodimlardan "Rahbarlik imkoniyati testi", "Salomatlik darajasi" aniqlovchi test va anketa so'rovnomalarini o'tkazdik. Ta'lim sohasida bir necha yildan beri faoliyat olib borayotgan 30 nafar rahbarlik lavozimida ishlovchi shaxslardan test olindi unga ko'ra natijalar quyidagicha:

Ta'lim sohasida o'z mehnat faoliyatini rahbarlik lavozimida olib borayotgan 30 nafar rahbarning "Salomatlik darajasi" ni aniqlovchi metodikaga ko'ra ularning 30 foizida salomatlik darajasi va kayfiyati a'lo natijada ekanligi 70 foiz rahbarlarda esa salomatlik darajasi me'yoriy holatdaliqi aniqlandi. Quyidagi 1-diagrammada natijalar solishtirilgan.

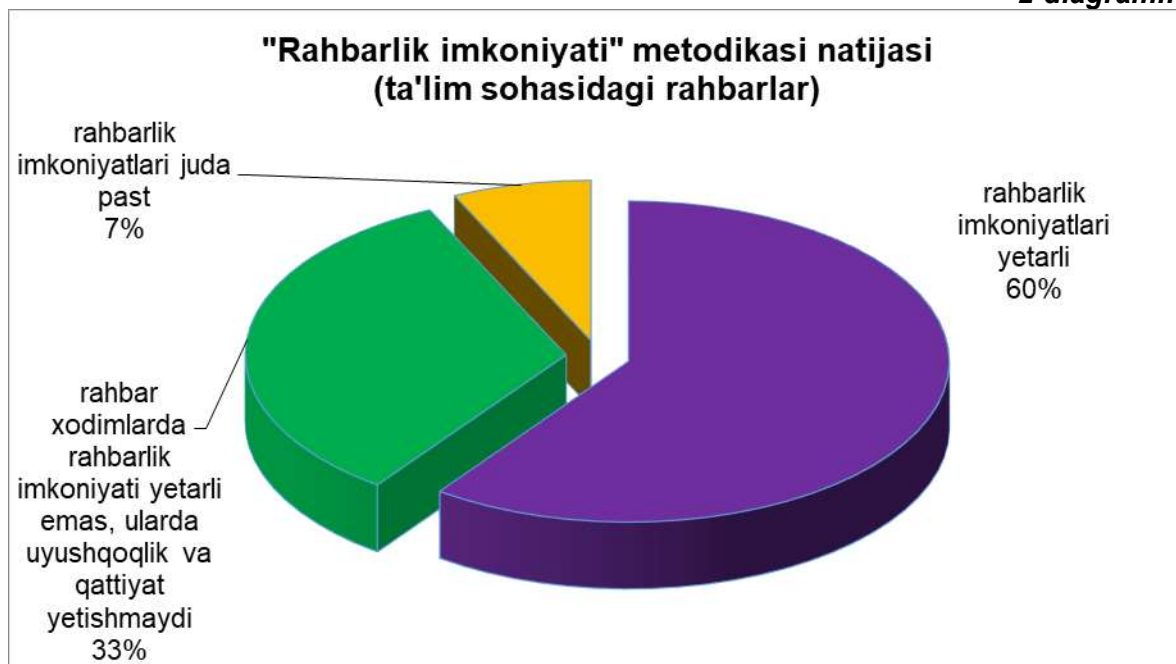
1-diagramma

30 foiz rahbarlar salomatligi a'lo darajada ekanligining boisi shundaki, ular rahbarlik qobiliyatiga ega. O'z ustida ishlashgan va xodimlar bilan to'g'ri muloqot o'rnatgan. Bunday insonlar ishlash jarayonida aqliy zo'riqishga uchramaydi. Har qanday qiyin vaziyatda to'g'ri yechim topa oladilar. Ularni haqiqiy liderlar desa bo'ladi.

"Rahbarlik imkoniyati testi" natijalariga ko'ra: 30 nafar ta'lim sohasidagi xodimlarning 60 foizida rahbarlik imkoniyatlari yetarli ekanligi, ular yaxshi rahbarlarligi aniqlandi, 33 foiz rahbar xodimlarda rahbarlik imkoniyati yetarli emasligi ulara uyushqoqlik va qattiyatning yetishmasligi aniqlandi, 7 foiz ta'lim sohasidagi rahbarlarda esa rahbarlik imkoniyati juda past ekanligi natijalarga ko'ra ma'lum bo'ldi. Quyida diagrammada rahbarlarning "Salomatlik darajasi" va "Rahbarlik imkoniyati" qiyoslangan. Quyidagi 2-diagrammada natijalar ko'rsatilgan.

2-diagramma

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yuqorida salomatlik darajasi va rahbarlik imkoniyatlari foizlarda solishtirildi va natijalar doirasimon diagramma ko'rinishida taqdim etildi. Diagrammada esa ularning salomatlik darajasi va rahbarlik imkoniyatlari solishtirilgan. Rahbarlik faoliyatida psixologik salomatlikni aniqlash maqsadida jamiyatimiz rahbarlari psixologik bilimlarga ega bo'lsa, psixologik salomatlik darajasi yuqori bo'lsa, ular faoliyat ko'rsatayotgan joyda psixologik muhit va shaxslararo munosabatlar albatta ijobiy bo'ladi deb hisoblagan edim. O'tkazilgan metodikalar natijalarini yanada aniqroq tushunish maqsadida so'rovnoma natijalari diagramma va jadvallar ko'rinishida ilovada keltirildi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – T.: «Adolat», 1998. – 302 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi –T: «O'zbekiston», 2018.– 40 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 13 fevraldagi «2019-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasi aholisining ruhiy salomatligini muhofaza qilish xizmatini rivojlantirish kontseptsiyachini tadiqlash to'g'risida»gi PQ- 4190 - son qarori/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 15.02.2019 y., 07/19/4190/2614-son.
4. Abdullayev Y.O Menejment. «Boshqarish nazariyasi va boshqalar asoslari». T. 1998 yil
5. Baratov SH.R "Mehnat jarayoni va ijtimoiy-ruhiy jihatlar/ Iqtisod va hisobot". 1997 yil
6. Genov F Psixologiya upravleniya M. Progress 1992 yil
7. Salimov S Boshqarish san'ati, T 1993 yil